

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ МОДЕЛІ СВІТОБАЧЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ГРАМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ

LINGUACULTURAL WORLDVIEWS EMBODIED IN GRAMMATICAL STRUCTURE

Мартинюк А.П.,

orcid.org/0000-0003-2804-3152

доктор філологічних наук, професор,

*професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

У статті на підставі перекладацького аналізу 400 випадків вживання безособових конструкцій, що позначають психофізіологічні стани/процеси, в поезії Тараса Шевченка, та їх перекладів англійською мовою, виконаних Вірою Річ і Джоном Віром, висунуто і підтверджено гіпотезу, що українські безособові конструкції та їхні англійські переклади втілюють різні граматичні конструкції однієї і тієї самої референтної ситуації, які репрезентують різні культурні моделі взаємодії суб'єкта і оточення. Українські безособові конструкції представляють психофізіологічні стани/процеси як продукт взаємодії між суб'єктом та оточенням, де обидва актанти є агентами. Англійські переклади конструюють цю референтну ситуацію як відносини агента і пацієнта: в буквальних висловлюваннях семантична роль агента приписується суб'єкту, а в метафоричних – середовищу. Англійський граматичний конструкт репрезентує репрезентаційно-антропоцентричну модель взаємодії суб'єкта і оточення: суб'єкт сприймає та описує переживання психофізіологічних станів/процесів як відсторонений спостерігач, який ідентифікує сутності, створює їхні репрезентації, категоризує їх, надає їм відповідні оцінки та раціонально діє стосовно цих сутностей, ніби вони є об'єктами під його/її контролем. Український граматичний конструкт репрезентує дієво-екологічну модель взаємодії суб'єкта і оточення: суб'єкт сприймає та описує переживання психофізіологічних станів/процесів як занурений у ситуацію учасник поточних взаємно активних взаємодій з навколишнім середовищем, який поєднує ідентифікацію/категоризацію сутностей з їх емоційною оцінкою та взаємодіє з цими сутностями, постійно відчуваючи їхній зворотний вплив. Англійський конструкт корелює з причинно-наслідковою моделлю світу Ісаака Ньютона, що базується на законах класичної механіки: світ уявляється причинно-наслідковим, і тому керованим і передбачуваним. Український конструкт корелює зі змінно-імовірнісною моделлю світу Альберта Ейнштейна, яка спирається на закони квантової фізики, що передбачають синтез причинно-наслідкового детермінізму та ймовірності: світ уявляється далеким від передбачуваного та контролюваного.

Ключові слова: безособова конструкція, граматичний конструкт, переклад, модель взаємодії суб'єкта і оточення, психофізіологічний стан/процес.

The article, based on a translation analysis of 400 cases of the use of impersonal constructions denoting psychophysiological states/processes in Taras Shevchenko's poetry and their translations into English by Vera Rich and John Weir, confirms the hypothesis that Ukrainian impersonal constructions and their English translations embody different grammatical construals of the same referential situation, which represent different cultural models of interaction between the subject and the environment. Ukrainian impersonal constructions represent psychophysiological states/processes as products of interaction between the subject and the environment, where both actants are agents. English translations construct this referential situation as an agent-patient relationship: in literal statements, the semantic role of the agent is attributed to the subject, and in metaphorical ones, to the environment. The English grammatical construal embodies the representational-anthropocentric model of interaction between the subject and the environment: the subject perceives and describes experiences of psychophysiological states/processes as a detached observer who identifies entities, creates their representations, categorizes them, gives them appropriate evaluations, and acts rationally on these entities as if they were objects under his/her control. The Ukrainian grammatical construction represents the enactive-ecological model of the interaction of the subject and the environment: the subject perceives and describes experiences of psychophysiological states/processes as a situated participant, embedded in the current mutually active interactions with the environment, who combines the identification/categorization of entities with their emotional assessment and interacts with these entities, constantly experiencing their feedback. The English construal correlates with Isaac Newton's causal model of the world, based on the laws of classical mechanics: the world is imagined as existing within the framework of a cause-and-effect relationship, and therefore it is controllable and predictable. The Ukrainian construal correlates with Albert Einstein's variable-probabilistic model of the world, which is based on the laws of quantum physics, which imply a synthesis of causal determinism and probability: the world appears far from predictable and controllable.

Key words: impersonal construction, grammatical construct, translation, model of interaction between the subject and the environment, psychophysiological state/process.

Постановка проблеми. Останнім часом в західній когнітивній науці, загалом, і когнітивній лінгвістиці, зокрема, все більшого поширення набуває тлумачення феномена мови і мовного

значення як невід'ємної ланки нашої когнітивно-афективно-конативної взаємодії з оточенням. Ця наукова платформа відома як теорія «тілесного розуму/мови» (embodied cognition/language)

або теорія «задіяного розуму/мови» (enacted cognition/language) [15]. Один з прибічників цієї наукової платформи, відомий методолог когнітивної науки, Марк Джонсон, формулює її основну ідею так: «наші значення, концепти, і мова глибоко, на первісному інстинктивному рівні, укорінені в наших тілесних взаємодіях з нашим світом» [10, с. 637]. Відповідно, головне завдання когнітивної лінгвістики вбачається в тому, щоб пояснити, «як синтаксичні патерни і відношення, характерні для природних мов, заґрунтовані патернах наших тілесних взаємодій з нашим оточенням» [там само, с. 626]. Виконання цього завдання вимагає відповіді на запитання, які мовні структури можуть бути інтерпретованими як втілення нашого досвіду тілесних взаємодій з оточенням і як ці мовні структури відображають культурні моделі світобачення, адже зрозуміло, що оточення не дається нам у природному вигляді, а є певним соціально-культурним конструктом. Ця стаття пропонує варіант вирішення зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теорія «тілесного розуму/мови» / «задіяного розуму/мови», спирається на феноменологію Едмунда Гуссерля [8] і Моріса Мерло-Понті [14], зокрема, ідею значущості тілесного досвіду в когнітивних процесах; екологічну психологію Джеймса Гібсона [7], зокрема, ідею усвідомлення можливостей (affordances), які відкриваються організму у процесі активної сенсорно-моторно-когнітивної взаємодії зі світом; конекціоністські моделі функціонування мозку/розуму як нейронної мережі, що здатна «навчатися», перебудовуючи ланцюжки нейронних зв'язків під час кожної активації зовнішнім чи внутрішнім стимулом [13]; теорію динамічних систем, яка пропонує математичні інструменти, здатні встановити і пояснити патерни активності в конекціоністських мережах [19]; конструктивізм Джона Дьюї [3], зокрема, ідею, що організми мають справу не з перед-заданим світом, а зі світом, що виникає і змінюється в результаті їхньої взаємодії з ним; а також прагматизм Вільяма Джеймса [9], який одним з перших вказав на активну природу перцепції.

Теоретична ідея мовного значення як продукту взаємодії суб'єкта з оточенням отримала потужне емпіричне підтвердження від нейронауки з відкриттям «дзеркальних нейронів» [4]. Один з авторів цього відкриття, Вікторіо Галезе, зазначає: «Мова, коли вона відсилає до тіла в дії, активує нейронні ресурси, які звичайно використовуються для введення в дію того самого тіла. Спостереження за тим, як хтось здійснює

дію, скажімо, хапає об'єкт, і сприйняття на слух чи прочитання дескрипції цієї самої дії спричиняють схожі моторні симуляції, які активують деякі з одних і тих самих ділянок моторної системи кори головного мозку, включно з тими нейронними властивостями, які, зазвичай, активуються, коли ми фізично виконуємо ту саму дію» [5, с. 13].

На фоні значної кількості теоретичних робіт, які пропонують інтерпретацію мовного значення як відображення нашого тілесного досвіду взаємодії зі світом (див., зокрема, [1, 2, 6, 10]), а також експериментів, які підводять психофізіологічне нейронне підґрунтя під такі інтерпретації (див., наприклад, [5]), кидається в око відсутність досліджень, які б аналізували граматичні структури, що втілюють подібну взаємодію. У пошуках таких граматичних структур я звернула увагу на українські безособові конструкції, які позначають психофізіологічні стани/процеси – емоційні переживання (*їй було радісно*), включно з білью (*мені було болісно*), сенсорні відчуття (*мені почулося/привидилося*), спогади (*йому згадалося*), бажання (*мені хочеться/не хочеться*), процеси мислення (*мені думалося/не думалося*), засинання (*їй не спалося*) тощо, і які не мають відповідників в англійській мові і відтак спричиняють перекладацьку проблему.

Цей вияв граматичного аломорфізму між англійською та українською мовами спонукає до гіпотетичного припущення, що українські безособові синтаксичні структури та їхні англійські переклади втілюють різні граматичні конструкти (construals [11]) однієї і тієї самої референтної ситуації, які репрезентують різні культурні моделі взаємодії суб'єкта і оточення [12].

Відповідно, метою статті є інтегрування інструментів когнітивної лінгвістики і перекладознавства на підґрунті філософського узагальнення задля встановлення мовно-культурних особливостей українських безособових конструкцій, що позначають психофізіологічні стани/процеси, які позначаються на способах їх перекладу на англійську мову і відображають модель світобачення представників української культури, відмінну від моделі світобачення представників англійської культури.

Зазначу також, що вибір цієї проблематики для збірки на пошану відомому українському мовознавцю, професору Михайлу Полюжину не випадковий, оскільки проблеми взаємодії когніції, мови і культури перебували у фокусі уваги вченого [16].

Для перекладацького аналізу зупинюся на англійських перекладах творів Тараса Шевченка (Taras Shevchenko, n.d.), оскільки творчість

Кобзаря, яка, ввібравши народні фольклорні традиції, сформувала українську літературну мову, насичена безособовими конструкціями, які відображають беззахисність людини перед непередбачуваними вищими силами, що посилюється усвідомленням українцями усього трагізму свого підневільного стану під гнітом Московії.

Матеріал роботи включає 400 випадків використання безособових конструкцій в поезії Тараса Шевченка і їх переклади англійською мовою, виконані Вірою Річ і Джоном Віром [18], які високо оцінюються перекладознавцями як семантично точні.

Виклад основного матеріалу. Результати перекладацького аналізу свідчать, що українські безособові конструкції, які позначають психофізіологічні стани/процеси, як правило, передаються англійською мовою за допомогою структур активного стану. Наприклад:

Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився (Т. Шевченко)

Oh, what a vision rare I saw In sleep that night (J. Weir).

Не мені Про теє знать, за що караюсь, Та й знать не хочеться мені. (Т. Шевченко)

To know The reason why is not for me, I do not even wish to know (V. Rich)

Любо мені. Любо мені з ними, Мов батькові багатому З дітками малими (Т. Шевченко)

I am happy with them, Like a rich and prosperous father With his little children (V. Rich)

Лихо, діти, Лихо мені з вами! (Т. Шевченко)

My sons, I'm worried so! (J. Weir).

В українському оригіналі особи, що переживають психофізіологічні стани/процеси, позначені безособовими дієсловами типу *приснився*, *не хочеться*, прислівниками типу *любо* або іменниками типу *лихо*, виражаються давальним відмінком займенника *мені*, який наділяє цих осіб (мовою когнітивної семантики – «експірієнсерів», від англійського слова *experience*, одним із значень якого є «досвід особистого переживання») семантичною роллю **реципієнтів**.

Оскільки, як правило, реципієнтом є жива істота, яка фізично отримує щось від агенса (суб'єкта дії), ця граматична структура подає переживання психофізіологічного стану/процесу як реакцію на дію якогось неідентифікованого зовнішнього агенса.

В англійських перекладах особи, що переживають зазначені психофізіологічні стани/процеси, виражаються особовими займенниками в називному відмінку, що співвідносяться з підметами речень активного стану. Такий граматичний кон-

структ створює ілюзію, що експірієнсери є агенсами, які повною мірою контролюють свої психофізіологічні стани.

Подібні безособові конструкції в російській мові досліджувала Анна Вежбицька [20], дійшовши висновку, що ці граматичні структури конструюють особу, що переживає певний психофізіологічний стан/процес, як пасивного та ірраціонального пацієнса (об'єкта дії), на контрасті з їхніми англійськими відповідниками, в яких така особа постає як активний раціональний суб'єкт, що здійснює контроль над своїм життям.

На мою думку, безособові конструкції, де особа, що переживає певний психофізіологічний стан/процес, позначається давальним відмінком іменника або займенника, не можна розглядати як пасивні форми, оскільки їхні семантичні ролі не передбачають відносин між агенсом і пацієнсом. Як зазначалося вище, такі особи виконують семантичну роль реципієнта. Для унаочнення різниці між безособовими конструкціями із пацієнсом і реципієнтом розглянемо таке безособове речення:

Цілісінський день мене і терло, і м'яло, і ходити не давало (П. Мирний).

У цій безособовій конструкції особа, що переживає певний психофізіологічний стан/процес, виражається займенником родового відмінка, що, укупі із семантикою перехідних дієслів *терло*, *і м'яло*, *не давало*, наділяє цю особу, семантичною роллю пацієнса, пасивного об'єкта дії неідентифікованого зовнішнього агенса.

На відміну від пацієнса, реципієнт є учасником взаємодії, що реагує на певний стимул, джерелом якого є зовнішній агент і відтак реципієнт теж є суб'єктом дії. Для семантичної ролі реципієнта типовим контекстом є контекст фізичної дії або раціональної розумової дії, що передбачають зворотну дію, як скажімо, в реченнях *Петро подарував мені квіти* або *Петро задав мені цікаве запитання*. Очевидно, що особа, позначена родовим відмінком займенника *мені* не є пасивною, а, навпаки, здійснює певну фізичну або розумову дію у відповідь на певний зовнішній стимул: фізично бере з рук Петра квіти або слухає запитання і, ймовірно, думає, як на нього відповісти. Подібним чином можна інтерпретувати і приклади з поезії Тараса Шевченка, поміщені в контекст, на перший погляд, ірраціонального психофізіологічного стану:

Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився (Т. Шевченко).

[Щось нав'яло мені цей сон, і я відповів на цей стимул]

Та й знать не хочеться мені (Т. Шевченко).

[Щось спонукає мене не хотіти знати, і я реагую на цей стимул].

Любо мені. Любо мені з ними (Т. Шевченко).

[Щось спонукає мене відчувати радість, коли я з ними, і я реагую на цей стимул]

Лихо, діти, Лихо мені з вами! (Т. Шевченко).

[Щось спонукає мене відчувати смуток, коли я думаю про своїх синів, і я реагую на цей стимул]

Усі ці контексти описують психофізіологічну взаємодію між суб'єктом та зовнішнім світом, що задіяє як розум, так і тілесні відчуття.

Далі я розгляну переклади безособових конструкцій в поезії Тараса Шевченка, які неможливо дослівно передати ні англійською, ні російською мовами. Цей факт є ще одним доказом теорії про те, що українська та російська мови мають різне історичне коріння, яку, серед інших, підтримує мовознавець з мого рідного міста, героїчного Харкова, Юрій Шевельов [17], який вимушено покинув Радянську Україну під час Другої світової війни і опублікував більшість своїх творів закордоном.

Як дівчата цілуються, Як їх обнімають, І що тойді їм діється, Я й досі не знаю... (Шевченко)

How the girls all kiss their sweethearts, How they hold them close, Embracing, and the love they feel, Still I do not know... (Rich)

Українське оригінальне речення зосереджується на результаті дії, вираженої безособовим дієсловом *діється*, яке відображає певний психофізіологічний стан/процес: дівчата, переживають якийсь утаємничений для автора особистий досвід, коли їх цілують. Особи, що переживають цей невизначений психофізіологічний стан/процес, позначені займенником давального відмінка *їм*, що означає, що вони тлумачаться не як пацієнси, а як реципієнти, які беруть участь у певному взаємному тілесному сенсорно-моторному обміні досвідом. І відповідний психофізіологічний стан/процес є результатом такого обміну.

Англійський переклад пропонує інше тлумачення цієї референтної ситуації, зосереджуючи увагу на особах, які переживають певний психофізіологічний стан/процес. Ці особи позначається займенником у називному відмінку *they*, що співвідноситься з підметом речення активного стану. І лише значення дієслівного присудка *feel love*, що позначає психофізіологічний стан/процес переживання кохання, вказує на те, що семантичною роллю підмета речення є не агенс (суб'єкт дії), а експірієнсер. Граматична структура речення створює ілюзію, що описана ситуація контролюється активним суб'єктом-підметом.

Мені тринадцятий минало... (Т. Шевченко)

My thirteenth year was wearing on... (V. Rich);

В українському реченні екзистенційна зміна, що відбувається із суб'єктом мовлення, проживання його 13-того року життя, зображена як процес, що включає як самого суб'єкта, вираженого давальним особовим займенником *мені*, який тлумачить суб'єкта як реципієнта дії, так і певну зовнішню силу, що походить з його оточення та діє на нього всіма можливими способами впливу, яких міг зазнати 13-річний український хлопчик із родини бідних кріпаків за тих історичних, соціальних і культурних обставин, що склалися на початку 19 століття, в період перебування українців під гнітом імперської Росії.

В англійському перекладі тринадцятий рік життя мовця метафорично відривається від суб'єкта, персоніфікується, наділяється синтаксичною роллю підмета речення активного стану і семантичною роллю суб'єкта дії і, у підсумку, проживання 13-го року життя представляється як самотійна подія, розтягнута у часі, яку суб'єкт спостерігає немовби здалеку, ніби це відбувається не з ним, а з кимось іншим.

Чудно якось Діється між нами! (Т. Шевченко)

Strange the way Things chance with us, indeed. (V. Rich)

В українському реченні мовець описує ситуацію, яку він вважає дивною, оскільки люди діють різночужо по-різному. Деякі батьки виганяють своїх дітей з дому, а інші йдуть до церкви, щоб поставити свічку та помолитися Богу, щоб Він дав їм дитину, бо вони бездітні. І завдяки безособовому дієслову *діється* ця ситуація конструюється як така, що включає не лише людей, які діють по-різному, а й зовнішні обставини, культурне та соціальне середовище, яке створює реальність, що спонукає людей до таких дій.

В англійському реченні ця ситуація переосмислюється. Обставини метафорично конструюються як персоніфіковані сутності, здатні на неконтрольовані та непередбачувані дії, що позначаються дієсловом *chance*, а люди тлумачаться як об'єкти таких дій. У метафоричному уявному світі оточення і суб'єкт міняються ролями: оточення наділяється роллю агенса, а суб'єкт – роллю пацієнса.

Висновки. У всіх аналізованих контекстах українські безособові конструкції представляють психофізіологічні стани/процеси як продукт взаємодії між суб'єктом та середовищем його існування, де обидва актанти є агенсами. Англійські переклади конструюють цю референтну ситуацію в межах відносин агенс-пацієнс, де є лише один агенс, незалежно від того, чи це суб'єкт, якщо висловлювання буквальне, чи це середовище, якщо висловлювання метафоричне. Інший актант завжди є пацієнсом.

Результати аналізу перекладу підтверджують дослідницьку гіпотезу про те, що досліджувані українські безособові конструкції та їхні англійські переклади втілюють дві культурні моделі взаємодії суб'єкта із середовищем свого існування, які я називаю, відповідно, дієво-екологічною і репрезентаційно-антропоцентричною.

В англійській репрезентаційно-антропоцентричній моделі суб'єкт сприймає та описує переживання психофізіологічних станів/процесів як відсторонений спостерігач, який ідентифікує сутності, створює їхні репрезентації, категоризує їх, надає їм відповідні оцінки та раціонально діє стосовно цих сутностей, ніби вони є об'єктами під його/її контролем.

Ця модель корелює з причинно-наслідковою моделлю світу Ісаака Ньютона, що базується на законах класичної механіки, де причинний детермінізм розглядається як основний тип зв'язку між елементами системи. Наукова об'єктивність передбачає усунення всього, що може бути пов'язане з особистістю суб'єкта пізнання – інтуїції, самоспостереження, уяви, емоцій, бажань, спогадів, мотивів, аксіологічних настанов тощо, – щоб позбутися суб'єктивності. Ці принципи створюють аксіологічний контраст між раціональним як таким, що веде до абсолютної об'єктивної істини, та ірраціональним, як таким, що керується емоціями і, як наслідок, приречене на суб'єктивність, а отже, і на хибне розуміння досліджуваних явищ. Світ уявляється як існуючий у рамках причинно-наслідкового зв'язку, і тому він є керованим і передбачуваним.

В українській дієво-екологічній моделі суб'єкт сприймає та описує переживання психофізіологічних станів/процесів як занурений у ситуацію учасник поточних взаємно активних взаємодій з навколишнім середовищем, який поєднує ідентифікацію/категоризацію сутностей з їх емоційною оцінкою та взаємодіє з цими сутностями, постійно відчуючи їхній зворотний вплив.

Ця модель корелює з моделлю світу Альберта Ейнштейна, яка базується на законах квантової фізики, що передбачають синтез причинно-наслідкового детермінізму та ймовірності, і цей світогляд визнає когнітивні функції емоцій, а також неможливість виключення суб'єктивності з пізнання. Більше того, він приймає залежність процесу та результату пізнання від мотивів, цінностей та цілей суб'єкта як представника певного історично сформованого суспільства та культури. Світ уявляється таким, що існує в змінно-імовірнісній, а не причинно-наслідковій системі, і тому він далекий від передбачуваного та контролюваного. Очевидно, що теорія «тілесного розуму/мови» / «задіяного розуму/мови» спирається на змінно-імовірнісну модель.

Ці моделі втілені в культурно специфічних концептуальних структурах представників англійських та україномовної культур, які матеріалізуються в культурно специфічних граматичних конструкціях.

Результати цієї роботи відкривають перспективи для досліджень моделей світобачення, втілених в граматичних структурах інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Barsalou L. W. Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*. 1999. Vol. 22. P. 577–609.
2. Bergen B. Louder than words: the new science of how the mind makes meaning. New York : Basic Books, 2012. 296 p.
3. Dewey J. Experience and nature. Chicago : Open Court, 1925. 443 p.
4. Di Pellegrino G., Fadiga L., Fogassi L., Gallese V., Rizzolatti G. Understanding motor events: a neurophysiological study. *Experimental Brain Research*. 1992. Vol. 91(1). P. 176–180.
5. Gallese V. & Cuccio V. The paradigmatic body: embodied simulation, intersubjectivity, the bodily self, and language. *Open mind* / T. Metzinger & J.M. Windt. (Eds.). Frankfurt : MIND Group, 2015. P. 1–23.
6. Gallese V. & Lakoff G. The brain's concepts: the role of the sensory-motor system in conceptual knowledge. *Cognitive Neuropsychology*. 2005. 22. P. 455–479.
7. Gibson, J. J. The ecological approach to visual perception. London, Hillsdale : Lawrence Erlbaum Associates, 1986. 332 p.
8. Husserl E. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Halle: Max Niemeyer, 1913. 212 S.
9. James W. Pragmatism: A new name for some old ways of thinking. New York : Longmans, 1907. 309 p.
10. Johnson M. The embodiment of language. *The Oxford handbook of 4E cognition* / A. Newen, L. De Bruin, & S. Gallagher (Eds.). Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 623–640.
11. Langacker R. Foundations of cognitive grammar. Vol. I. Stanford : Stanford University Press, 1987. 540 p.
12. Martynyuk A. Enactivism and Ukrainian grammar. *Proceedings of the IV International Conference "Linguistics and the Challenges of the Presentday World: Crossing Disciplinary Boundaries"* (Kyiv, 22-23 May, 2025). Kyiv : Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. P. 9. URL https://uaclipconf.com.ua/wp-content/uploads/2025/05/Proceedings_UACLaP-2025-1.pdf (дата звернення: 03. 09.2025).

13. McClelland J. L., & Rumelhart D. E. Distributed memory and the representation of general and specific information. *Journal of Experimental Psychology: General*. 1985. Vol. 114. P. 159–188.
14. Merleau-Ponty M. Phenomenology of perception (C. Smith, Trans.). London: Routledge and Kegan Paul, 1962. 162 p.
15. Newen A., De Bruin L. & Gallagher S. (2018). 4E Cognition: Historical roots, key concepts, and central issues. *The Oxford handbook of 4E cognition* / A. Newen, L. De Bruin, & S. Gallagher (Eds.). Oxford : Oxford University Press. P. 3–18.
16. Poluzhyn M. Concept as the fundamental principle of world model formation. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 1(51). С. 118–124.
17. Šerech J. Über die Besonderheiten der Sprache der Frauen. *Orbis. Bulletin International de Documentation Linguistique*. 1952. T. 1. S. 74–81.
18. Taras Shevchenko : веб-сайт. URL <https://taras-shevchenko.storinka.org> (дата звернення: 03. 02.2022).
19. Thelen E., Schöner G., Scheier C., & Smith L. B. (2001). The dynamics of embodiment: A field theory of infant perseverative reaching. *Behavioral and Brain Sciences*. 2001. Vol. 24(1). P. 1–34.
20. Wierzbicka, A. *Semantics, culture and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 487 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025